

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Janusz KOCHANOWSKI

Warszawa, 11/02/2008r.

RPO-576490-II/07/PS

00-090 Warszawa Tel. centr. 0-22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 0-22 827 64 53

Trybunał Konstytucyjny
Warszawa

Dot.: sygn. akt SK 46/07

Na podstawie art. 51 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. Nr 102, poz. 643; z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638; z 2001 r. Nr 98, poz. 1070) oraz art. 16 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zmianami)

zgłaszam udział

w postępowaniu w sprawie skargi konstytucyjnej p. Józefa J., o którego wszczęciu otrzymałem informację w dniu 14 grudnia 2007 r. oraz przedstawiam następujące stanowisko:

Art. 263 § 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89 poz. 555 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie w dniu 16 lutego 2007 r. ustawy z dnia 12 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 20, poz. 116) - jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

U z a s a d n i e n i e

Skarga konstytucyjna p. Józefa J. została złożona w następujących okolicznościach.

Przeciwko skarżącemu prowadzone było postępowanie karne o czyn z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k. i inne przed Sądem Okręgowym w Katowicach (sygn. akt XXI K 154/05).

W sprawie tej skarżący był tymczasowo aresztowany od dnia 29 lipca 2003 r. W dniu 9 maja 2006 r. Sąd Okręgowy w Katowicach, wystąpił z wnioskiem do Sądu Apelacyjnego w Katowicach o przedłużenie tymczasowego aresztowania. Sąd Apelacyjny, postanowieniem z dnia 19 maja 2006 r. (sygn. AKp 156/06) wniosek powyższy uwzględnił i na podstawie art. 263 § 4 k.p.k. przedłużył stosowanie środka zapobiegawczego do dnia 26 listopada 2006 r. W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Apelacyjny stwierdził, iż w dalszym ciągu zachodzą przesłanki warunkujące stosowanie aresztu zarówno o ogólnym jak i szczególnym charakterze, zauważając jednocześnie, iż przedmiotowa sprawa nosi cechy szczególnej zawiłości tak pod względem faktycznym jak i prawnym, co wymaga przeprowadzenia szeregu czynności procesowych. Akt oskarżenia obejmuje bowiem oprócz p. J. J. 12 innych osób, a do przesłuchania podczas rozprawy zawnioskowano 203 świadków. Sąd rozpoznający sprawę systematycznie wyznaczał kolejne terminy rozpraw z cotygodniową częstotliwością. W tej sytuacji uznać należy, iż charakter sprawy i jej realia powodują że niemożność zakończenia postępowania w terminie określonym przez przepis art. 263 § 3 k.p.k. spowodowana została okolicznościami leżącymi poza sferą wpływu Sądu rozpoznającego sprawę.

Na wskazane powyżej postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach zażalenie złożyli: oskarżony i jego obrońcy. Postanowieniem z dnia 14 czerwca 2006 r. (sygn. akt II AKz 359/06) Sąd Apelacyjny w Katowicach nie uwzględnił tego środka odwoławczego.

To ostatnie postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach skarżący wskazał jako ostateczne orzeczenie o jego prawach i wolnościach w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Uzasadniając zarzuty podniesione w skardze konstytucyjnej skarżący wskazał, iż zaskarżony przepis art. 263 § 4 k.p.k. daje sądowi apelacyjnemu prawo do faktycznie nieograniczonego przedłużania okresu tymczasowego aresztowania. Zdaniem skarżącego, regulacja ta nie spełnia postulatu „niezbędności i konieczności”, wynikającego z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. W tej sytuacji dobro wymiaru sprawiedliwości stawiane jest ponad wolność osobistą jednostki. Ponadto, treść zaskarżonego przepisu stanowi w istocie

przyzwolenie ustawodawcy na przewlekłość postępowania karnego i zakłada ponoszenie przez jednostkę konsekwencji wadliwej organizacji wymiaru sprawiedliwości.

W tym miejscu należy zauważyć, iż przedmiotowa skarga konstytucyjna dotyczyła także art. 598 § 1 k.p.k. jednakże, postanowieniem z dnia 23 października 2007 r. (sygn. Ts 177/06) Trybunał Konstytucyjny odmówił nadania jej dalszego biegu w tym zakresie.

Przystępując do rozważań merytorycznych dotyczących skargi p. J. J. zauważyć na wstępie należy, iż zaskarżony przepis art. 263 § 4 k.p.k. uległ zmianie już po jej wniesieniu.

W brzmieniu obowiązującym w momencie wnoszenia skargi konstytucyjnej stanowił on, iż:

§ 4 Przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania na okres oznaczony, przekraczający terminy określone w § 2 i 3, może dokonać sąd apelacyjny, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, na wniosek sądu, przed którym sprawa się toczy, a w postępowaniu przygotowawczym na wniosek właściwego prokuratora apelacyjnego - jeżeli konieczność taka powstaje w związku z zawieszeniem postępowania karnego, przedłużającą się obserwacją psychiatryczną oskarżonego, przedłużającym się opracowywaniem opinii biegłego, wykonywaniem czynności dowodowych w sprawie o szczególnej zawichości lub poza granicami kraju, celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego, a także z powodu innych istotnych przeszkód, których usunięcie było niemożliwe."

Na podstawie art. 1 pkt 2 lit. a) ustawy z dnia 12 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 20, poz. 116) od dnia 16 lutego 2007 r. przepis art. 263 § 4 k.p.k. uzyskał następującą treść:

§4. Przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania na okres oznaczony, przekraczający terminy określone w § 2 i 3, może dokonać sąd apelacyjny, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, na wniosek sądu, przed którym sprawa się toczy, a w postępowaniu przygotowawczym na wniosek właściwego prokuratora apelacyjnego - jeżeli konieczność taka powstaje w związku z zawieszeniem postępowania karnego, czynnościami zmierzającymi do ustalenia lub potwierdzenia tożsamości oskarżonego, przedłużającą się obserwacją psychiatryczną oskarżonego, przedłużającym się opracowywaniem opinii biegłego, wykonywaniem czynności dowodowych w sprawie o szczególnej zawichości lub poza granicami kraju, celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego.

Następnie na podstawie art. 2 pkt 6 ustawy z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.

Nr 64 poz. 432) z dniem 12 lipca 2007 r. omawiany przepis uzyskał obecnie obowiązujące brzmienie, a mianowicie:

§4. Przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania na okres oznaczony, przekraczający terminy określone w § 2 i 3, może dokonać sąd apelacyjny, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, na wniosek sądu, przed którym sprawa się toczy, a w postępowaniu przygotowawczym na wniosek właściwego prokuratora bezpośrednio przełożonego wobec prokuratora prowadzącego lub nadzorującego śledztwo - jeżeli konieczność taka powstaje w związku z zawieszeniem postępowania karnego, czynnościami zmierzającymi do ustalenia lub potwierdzenia tożsamości oskarżonego, przedłużającą się obserwacją psychiatryczną oskarżonego, przedłużającym się opracowywaniem opinii biegłego, wykonywaniem czynności dowodowych w sprawie o szczególnej zawiłości lub poza granicami kraju, a także celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego.

Analiza orzeczenia wskazanego przez skarżącego, jako ostatecznie rozstrzygającego w przedmiocie jego praw i wolności, to jest postanowienia z dnia 14 czerwca 2006 r. Sądu Apelacyjnego w Katowicach (sygn. II AKz 359/06) oraz utrzymanego tym postanowieniem w mocy postanowienia z dnia 19 maja 2006 r. Sądu Apelacyjnego w Katowicach (sygn. akt II AKp 156/06) wskazuje, iż zaskarżony przepis stanowił podstawę do przedłużenia stosowanego wobec skarżącego tymczasowego aresztowania ponad okresy wskazane w art. 263 § 3 k.p.k. w zakresie, w jakim w postępowaniu przed sądem umożliwia on przedłużenie stosowania aresztowania ze względu na „wykonywanie czynności dowodowych w sprawie o szczególnej zawiłości”. W tym zakresie w omawianym przepisie nie nastąpiły żadne zmiany. Wydaje się zatem, iż nie zachodzą przesłanki uniemożliwiające rozpoznanie skargi w tym zakresie.

Konstytucyjność art. 263 § 4 k.p.k. była już przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego w postępowaniu w przedmiocie połączonych skarg konstytucyjnych o sygn. akt SK 58/03. Do postępowania tego Rzecznik Praw Obywatelskich przyłączył się, przedstawiając stanowisko, iż art. 263 § 4 k.p.k. jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W dniu 24 lipca 2006 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok w powyższej sprawie, uznając, iż art. 263 § 4 k.p.k., w części obejmującej zwrot: "a także z powodu innych istotnych przeszkód, których usunięcie było niemożliwe" w zakresie, w jakim odnosi się do postępowania przygotowawczego, jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W uzasadnieniu powyższego wyroku Trybunał przeprowadził obszerne rozważania dotyczące zaskarżonego przepisu. Wskazując na zasadnicze wątpliwości, jakie wywoływało sformułowanie „inne istotne przeszkody, których usunięcie nie było możliwe”, a

mianowicie ograniczanie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw w sposób na tyle nieprecyzyjny, a zarazem arbitralny i szeroki, że narusza samą istotę konstytucyjnie chronionej wolności, potęgowane brakiem określonej granicy przedłużania tymczasowego aresztowania stwierdził jednocześnie, iż zarzuty te dotyczą w różnym stopniu także pozostałych przesłanek przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania poza ustawowy termin.

Analiza zaskarżonego przepisu przywiodła także Trybunał do wniosku, iż jego treść powoduje powstanie sfery niedookreśloności, co do charakteru samych przesłanek przedłużenia okresu tymczasowego aresztowania: „Na tle imperatywności i kategoryczności stwierdzenia o „konieczności” przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania powstaje też i inna wątpliwość, polegająca na tym, że sąd, uznając powyższą „konieczność”, jedynie „może” przedłużyć areszt. Tak więc wobec imperatywnego charakteru przesłanki zostaje zastosowany fakultatywny charakter dyspozycji normy, co prowadzi do zwiększenia stopnia arbitralności sądu. Taka jednak prakseologiczna, a co za tym idzie i teleologiczna niespójność wzmacnia jedynie efekt braku jednoznaczności treściowej normy.”

Trybunał uznał następnie, iż wskazane powyżej, poważne mankamenty art. 263 § 4 k.p.k. „nie muszą prowadzić w prostej linii do orzeczenia o jego niekonstytucyjności w odniesieniu do wszystkich przesłanek wymienionych w jego dyspozycji. Nieostre i nieprecyzyjne zwroty ustawowe mogą być doprecyzowane orzecznictwem sądowym wypracowanym w toku właściwej praktyki, sprawowanej pod kontrolą sądów krajowych. Wskazać należy na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który wielokrotnie w sprawach na tle stosowania tymczasowego aresztowania wobec obywateli polskich przyznawał im rację, przede wszystkim z uwagi na nieuzasadnioną długotrwałość w stosowaniu tego środka zapobiegawczego.” Rozumowanie to doprowadziło do stwierdzenia niekonstytucyjności zaskarżonego przepisu jedynie w ograniczonym zakresie.

Ponadto, w kontekście zaskarżonego przepisu Trybunał zasygnalizował, że wskazana byłaby dywersyfikacja podmiotów: prowadzącego sprawę i wnioskującego do sądu o przedłużenie tymczasowego aresztowania. Podkreślił także, iż określenie łącznego czasu tymczasowego aresztowania, który nie może być przekroczony w żadnych okolicznościach, działałoby zdecydowanie mobilizująco na organy prowadzące dane postępowanie.

W wyniku powyższego wyroku Trybunału doszło do częściowo już omówionej zmiany omówionej przepisu art. 263 k.p.k. na podstawie art. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 20, poz. 116) od dnia 16 lutego 2007 r. W wyniku tej zmiany zakwestionowaną wyrokiem Trybunału przesłankę przedłużania tymczasowego aresztowania usunięto z art. 263 § 4 k.p.k., dodano

natomiast art. 263 § 4a k.p.k. w brzmieniu „*Sąd apelacyjny, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, na wniosek sądu, przed którym sprawa się toczy, może dokonać przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania na okres oznaczony, przekraczający termin określony w § 3, także z powodu innych istotnych przeszkód, których usunięcie było niemożliwe*” oraz dokonano stosownej korekty art. 263 § 5 k.p.k.

O ile w przypadku powyższych zmian można uznać, choć nie bez zastrzeżeń, że stanowiły one wykonanie wyroku Trybunału, o tyle jednak kolejna zmiana, również sygnalizowana uprzednio, wprowadzona na podstawie art. 2 pkt 6 ustawy z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 64 poz. 432) z dniem 12 lipca 2007 r., poszła w przeciwnym kierunku niż wskazany w wyroku w sprawie SK 58/03. Oto bowiem upoważniła do występowania z wnioskiem o przedłużenie stosowania aresztowania w postępowaniu przygotowawczym ponad okres wskazany w art. 263 § 3 k.p.k. prokuratora bezpośrednio przełożonego wobec prokuratora prowadzącego lub nadzorującego śledztwo, w dotychczasowe miejsce właściwego prokuratora apelacyjnego.

Dodatkową okolicznością która powinna być wzięta pod uwagę w niniejszej sprawie jest wydanie przez Komitet Ministrów Rady Europy Tymczasowej Rezolucji KM/ResDH (2007)75 dotyczącej wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 44 sprawach przeciwko Polsce dotyczących nadmiernej długości aresztów tymczasowych, przyjętej przez Komitet Ministrów w dniu 6 czerwca 2007 r. podczas 997 posiedzenia Komitetu Zastępców Ministrów na podstawie art. 46 Europejskiej Konwencji po Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

W tym miejscu należy podkreślić, iż - jak to stwierdził Komitet Ministrów Rady Europy w Rekomendacji nr R (2000) 2 dotyczącej ponownego rozpoznawania i wznawianiu niektórych spraw na poziomie krajowym w związku z wyrokami Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, przyjętej w dniu 19 stycznia 2000r. na 694 posiedzeniu Zastępców Ministrów - „na mocy art. 46 Konwencji Wysokie Układające się Strony zobowiązały się do przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału, nad wykonaniem których czuwa Komitet Ministrów. Stąd wynika, inter alia, iż orzeczenie, w którym Trybunał stwierdza naruszenie Konwencji lub Protokołów do niej, nakłada na pozwane Państwo obowiązek prawny w postaci nie tylko zapłaty zainteresowanym kwot przyznanych w ramach słusznego zadośćuczynienia, lecz także wyboru, nad czym czuwa Komitet Ministrów, powszechnych i/lub, gdzie to wskazane, indywidualnych środków, które winny być przyjęte w krajowych porządkach prawnych, tak aby położyć kres naruszeniu stwierdzonemu przez Trybunał oraz zadośćuczynić tak dalece, jak to możliwe skutkom tego naruszenia.”

Z powołanej Tymczasowej Rezolucji KM/ResDH (2007)75 wynika, iż Komitet Ministrów Rady Europy dostrzega systemowy problem dotyczący długotrwałości

stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce, zauważając jednocześnie, iż dotychczas podjęte działania, w tym zmiany w prawie spowodowane omówionym wcześniej wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 lipca 2006 r., nie wydają się wystarczające.

Podtrzymując argumentację, która uzasadniała przyłączenie się Rzecznika do postępowania w sprawie o sygn. akt SK 58/03 przedstawiam, co następuje.

Wolność osobista jako prawo konstytucyjne jest możliwością swobodnego określania przez jednostkę swego zachowania i postępowania. W zasadzie każda z dalszych „wolności” konstytucyjnych jest w swej istocie przejawem wykorzystywania wolności osobistej. Nie jest to prawo absolutne, może zatem podlegać ograniczeniom zgodnym wynikającym z Konstytucji i ustaw. Podkreślając szczególne znaczenie wolności osobistej jako - w pewnym sensie - prawa pierwotnego w stosunku do innych praw i wolności konstytucyjnych, ustawodawca konstytucyjny możliwość ograniczenia tego prawa obwarował warunkami, wskazanymi w art. 41 ust. od 1 do 5 Konstytucji, dodatkowymi w stosunku do ogólnych przesłanek wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Do wolności tej mają wszakże zastosowanie reguły zawarte w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, albowiem unormowanie to ma charakter uniwersalny - odnosi się bowiem do wszystkich konstytucyjnych wolności i praw niezależnie od tego czy przepisy szczegółowe odrębnie określają przesłanki ograniczenia danego prawa czy wolności. Tak też stosunek klauzul ograniczających zawartych w art. 31 ust. 3 i unormowaniach dotyczących poszczególnych praw i wolności interpretował Trybunał Konstytucyjny w swoich orzeczeniach (np. wyrok z dnia 16 lutego 1999 r., SK. 11/98, OTK ZU 1999 nr 2, poz. 22, czy wyrok z dnia 12 stycznia 1999 r. P.2/98, OTK ZU 1999 nr 1, poz. 2 i inne).

Warunki dopuszczalności ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności oraz granice ich wprowadzania wyznacza zatem przede wszystkim treść art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Stanowi on, że ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne dla bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Odnosząc powyższe uwagi do regulacji zawartych w zaskarżonym przepisie stwierdzić trzeba, że przewidziane w tej nim zasady pozbawienia wolności zostały wprowadzone przede wszystkim w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Prowadzi to do wniosku, iż cel, któremu ma służyć ograniczenie wolności wymienionych w art. 41 ust. 1 Konstytucji RP jest niewątpliwie uzasadniony i znajduje swoje oparcie w wyraźnych postanowieniach Konstytucji. Rozważenia jednak wymaga, czy kwestionowany przez skarżących przepis spełnia inne warunki wskazane w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Przede wszystkim wyjaśnić trzeba kwestię wymogu ustanawiania ograniczeń w korzystaniu z praw i wolności wyłącznie w formie ustawy. Warunek ten występuje zarówno w art. 31 ust. 3 jak i w art. 41 ust. 1 Konstytucji RP. Pokreślenia wymaga, iż formalne spełnienie warunku ustawowej rangi unormowanie ograniczeń statusu jednostki nie wystarcza jeszcze dla uznania ich merytorycznej zasadności. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podniesiono bowiem, iż regulacja ustawowa musi cechować się odpowiednim stopniem precyzji: „przekroczenie pewnego poziomu niejasności przepisów prawnych stanowić może samoistną przesłankę stwierdzenia ich niezgodności z przepisem” art. 31 ust. 3 zd. 1 Konstytucji RP (wyrok TK z 22 maja 2002 r., K.6/02, OTK ZU 2002 nr 3/A). Dziedziną prawa, w której nakaz określoności nabiera szczególnego znaczenia jest prawo karne. Ponadto im większe znaczenie danego prawa czy wolności tym wyższe są wymagania co do zakresu regulacji ustawowych. Nie ulega wątpliwości, iż z przytoczonych względów uregulowania ustawowe, na podstawie których możliwe jest pozbawienia wolności muszą spełniać najwyższe wymagania.

Tymczasowe aresztowanie jest środkiem zapobiegawczym najgłębiej ingerującym w prawo do wolności osobistej. Należy przy tym podkreślić, iż jest on stosowany w stosunku do osoby, co do której obowiązuje zasada domniemania niewinności. Celem tego środka - podobnie jak innych środków zapobiegawczych - jest zapewnienie prawidłowego toku postępowania karnego, a wyjątkowo także zapobiegnięcie popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Środki zapobiegawcze mogą być stosowane jedynie wówczas, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo (art. 249 K.p.k.). Tymczasowe aresztowanie to środek ostateczny - nie stosuje się go, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy (art. 257 § 1 K.p.k.); jeśli szczególne względy nie stoją temu na przeszkodzie należy odstąpić od stosowania aresztowania, gdyby spowodowało ono dla życia lub zdrowia oskarżonego poważne niebezpieczeństwo względnie pociągało wyjątkowo ciężkie skutki dla oskarżonego lub jego rodziny (art. 259 § 1 K.p.k.). Środek ten należy uchylić lub zmienić, jeśli ustaną przyczyny dla których został zastosowany lub powstaną okoliczności uzasadniające jego uchylenie lub zmianę (art. 253 § 1 K.p.k.). Maksymalny termin stosowania aresztowania w postępowaniu przygotowawczym wynosi 12 miesięcy (art. 263 § 2 K.p.k.), zaś do czasu wydania pierwszego wyroku przez sąd I instancji - łącznie 2 lata (art. 263 § 3 K.p.k.).

Na podstawie przepisu art. 263 § 4 K.p.k. możliwe jest przedłużenie czasu stosowania tymczasowego aresztowania ponad okresy 12 miesięcy w postępowaniu przygotowawczym i 24 miesięcy do wydania pierwszego wyroku przez sąd I instancji. Przepis ten, wymieniając sytuacje, kiedy sąd apelacyjny na wniosek sądu przed którym toczy się postępowanie lub prokuratora bezpośrednio przełożonego nad prowadzącym lub nadzorującym śledztwo w postępowaniu przygotowawczym, może przedłużyć

aresztowanie, nie wskazuje jednak limitu czasowego tak przedłużonego środka zapobiegawczego. Należy podkreślić, iż w świetle ustabilizowanego orzecznictwa Sądu Najwyższego nie może być podstawą przedłużenia tymczasowego aresztowania zaistnienie przeszkód lub "długotrwałości postępowania, jeśli były one zawinione przez organ prowadzący postępowanie (np. II.KO.72/96, OSNKW 1997, nr 7-8, poz. 67). SN stwierdzał także, iż wykładnia i stosowanie przepisów dotyczących możliwości przedłużania czasu stosowania tymczasowego aresztowania muszą harmonizować z wynikającym z art. 5 ust. 3 EKPCz nakazem ograniczenia czasu trwania tego środka do granic wyznaczonych przez rzeczywistą niezbędną na tle okoliczności konkretnej sprawy.

Z punktu widzenia osoby tymczasowo aresztowanej skarżony przepis stwarza sytuację, w której - korzystając z domniemania niewinności - nie może przewidzieć jak długo może potrwać pozbawienie jej wolności. Zwraca przy tym uwagę, iż tylko jedna z przesłanek uzasadniających przedłużenie stosowania aresztu związana jest z osobą tymczasowo aresztowaną - a mianowicie celowe przewleknięcie postępowania przez oskarżonego. W pozostałym zakresie przepis ten odwołuje się do okoliczności, niezależnych od woli oskarżonego. Pozbawienie wolności w oparciu o przepis art. 263 § 4 K.p.k. nie jest - dla osoby tymczasowo aresztowanej - przewidywalne w tym sensie, że może być przedłużane bez jakiegokolwiek limitu ze względu na okoliczności, na które zainteresowany nie ma żadnego wpływu.

W tym miejscu należy bliżej przyjrzeć się przesłankom, które - w myśl kwestionowanego przepisu - mogą uzasadniać przedłużanie aresztowania. Mogą nimi być:

zawieszenie postępowania,

przedłużająca się obserwacja psychiatryczna oskarżonego,

przedłużające się opracowywanie opinii przez biegłego,

wykonywanie czynności w sprawie o szczególnej zawiłości lub poza granicami kraju,

celowe przewleknięcie postępowania przez oskarżonego,

Należy w tym miejscu zauważyć, iż - poza przesłanką celowego przewleknięcia postępowania przez oskarżonego - skarżony przepis nie wymaga, aby wystąpienie danej przesłanki mogło stać się podstawą do przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania tylko wówczas, gdy miało ono charakter obiektywny, w szczególności zaś niezależny od sprawności prowadzonego postępowania. Jak stwierdził J. Skorupka, analizując przesłanki przedłużenia tymczasowego aresztowania zawarte w art. 263 § 3 k.p.k. („Konstytucyjny i konwencyjny standard tymczasowego aresztowania", Państwo i Prawo 7/2007) przepis ten „uzależnia możliwość przedłużenia tymczasowego

aresztowania od ocennych i nieostrych przesłanek. Wskazane w tym przepisie przesłanki przedłużenia tymczasowego aresztowania określone zostały arbitralnie, nieprecyzyjnie i zbyt szeroko, przez co cytowany przepis budzi wątpliwości co do zgodności z art. 31 ust. 3 Konstytucji [...]", (por. w tym zakresie także: A. Bodnar, Granice tymczasowego aresztu w: Rzeczpospolita 2005/9/17).

W tej sytuacji przepis ten, pomimo powołanego orzecznictwa Sądu Najwyższego, nie zabezpiecza oskarżonego (podejrzanego) przed pozbawieniem go wolności wówczas, gdy wyłącznymi powodami wystąpienia przesłanek wskazanych w art. 263 § 4 k.p.k. była opieszałość organów prowadzących postępowanie, lub zła organizacja procesu. Wydaje się, iż właśnie ta okoliczność powoduje tak znaczną liczbę przegranych przez Polskę spraw, dotyczących naruszenia art. 5 § 3 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Uchybień w procedowaniu przed sądami polskimi, skutkujących uznaniem za uzasadnione skarg dotyczących art. 5 ust. 3 Konwencji, Europejski Trybunał Praw Człowieka dopatrzył się między innymi w sprawach (biorąc pod uwagę wyłącznie wyroki wydane po 26 lipca 2006 r.):

- Kaszczyńiec przeciwko Polsce (wniosek nr 59526/00, wyrok z dnia 22 maja 2007 r.), w którym nie uznał sprawę za skomplikowaną na tyle, aby uzasadniało to długotrwałe utrzymywanie tymczasowego aresztowania (§56 wyroku),
- Cegłowski przeciwko Polsce (wniosek nr 3489/03, wyrok z dnia 8 sierpnia 2006 r.) j.w. (§ 42 wyroku),
- Cabała przeciwko Polsce (wniosek nr 23042/02, wyrok z dnia 6 sierpnia 2006 r.), j.w. (§ 36 wyroku)
- Gańsorowski przeciwko Polsce (wniosek nr 7677/02, wyrok z dnia 17 października 2006 r.), j.w. (§53 wyroku),
- Stemplewski przeciwko Polsce (wniosek nr 30019/03, wyrok z dnia 24 października 2006 r.), w której zwłoka biegłych, niedostatki aktu oskarżenia, problemy z transportem i zmiana składu orzekającego będące przyczyną przewlekłości postępowania świadczyły o tym, że organy wymiaru sprawiedliwości nie dołożyły należytej staranności w organizowaniu prawidłowego toku procesu (§ 35 i 36 wyroku), w takiej sytuacji tymczasowe aresztowanie nie spełniało wymogów wynikających z art. 5 ust. 3 Konwencji,
- Hass przeciwko Polsce (wniosek nr 2782/04, wyrok z dnia 7 listopada 2006 r.), gdzie stwierdzenie istnienia przesłanek uzasadniających stosowanie tymczasowego aresztowania, nie zapobiegło stwierdzenia uchybienia art. 5 ust. 3 Konwencji ze względu na niedostatki, jeśli chodzi o należyte prowadzenie sprawy.

W wielu orzeczeniach Trybunał zauważa, iż okresu stosowania tymczasowego aresztowania nie można uznać za uzasadniony w świetle motywów podawanych przez sądy w postanowieniach w przedmiocie dalszego stosowania aresztu, w szczególności zaś motywów tych nie można uznać za odpowiednie i wystarczające z punktu widzenia art. 5 ust. 3 Konwencji (np. sprawa Ryckie przeciwko Polsce, wniosek nr 19583/05, wyrok z dnia 30 stycznia 2007 r., Stemplewski przeciwko Polsce, Żak przeciwko Polsce, wniosek nr 31999, wyrok z dnia 24 października 2006 r., Stenka przeciwko Polsce, wniosek nr 3675/03, wyrok z dnia 31 października 2006 r., Zborowski przeciwko Polsce, wniosek nr 13532/03, wyrok z dnia 31 października 2006 r., Osuch przeciwko Polsce, wniosek nr 31246/02, wyrok z dnia 14 listopada 2006 r.) Trybunał podkreśla także, iż w wielu przypadkach kolejne postanowienia w przedmiocie dalszego stosowania tymczasowego aresztowania powtarzają przesłanki wcześniejszych, jak również, iż w niektórych przypadkach ograniczają się do stwierdzenia, iż wskazane wcześniej przesłanki aresztowania zachowują swoją aktualność. Ponadto, Trybunał niejednokrotnie zauważa, iż w sprawie brak jest podstaw do stwierdzenia, iż sądy stosujące tymczasowe aresztowanie rozważyły możliwość zamiany tego środka zapobiegawczego na łagodniejszy (por. także J. Skorupka „Konstytucyjny ...”, op. cit).

Przytoczone okoliczności, wespół ze stwierdzoną przez Trybunał Konstytucyjny niespójnością zaskarżonej normy powoduje, iż nie spełnia ona najwyższych wymogów stawianych uregulowaniom ustawowym, na podstawie których może nastąpić pozbawienie człowieka wolności, jest zatem sprzeczna z art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

W świetle powyższych rozważań art. 263 § 4 k.p.k. należy uznać za naruszający nakaz wynikający z art. 31 ust. 3 oraz art. 41 ust. 1 Konstytucji RP „zgodnego z prawem” ograniczania praw i wolności obywatelskich, albowiem nie precyzując górnej granicy czasowej pozbawienia wolności będącego wynikiem tymczasowego aresztowania, zezwala, aby okres tego pozbawienia był przedłużany ze względu na okoliczności od zainteresowanego niezależne, wynikające natomiast z niedostatków organizacyjnych wymiaru sprawiedliwości. Nieokreślenie górnej granicy stosowania tymczasowego aresztowania na podstawie art. 263 § 4 k.p.k. powoduje, iż dla osoby pozbawionej wolności w istocie nieprzewidywalna staje się reakcja państwa na jej zachowanie.

Na odrębne omówienie zasługuje kwestia, czy zawarte w art. 263 § 4 k.p.k. uregulowanie nie narusza istoty prawa do wolności osobistej.

Rozważania w tym zakresie zacząć należy od omówienia konsekwencji wynikających z zastosowania wobec oskarżonego tymczasowego aresztowania. Pierwszą - niejako naturalną - konsekwencją tego faktu jest pozbawienie jednostki możliwości swobodnego określania swojego zachowania i postępowania, związane z fizyczną izolacją

w areszcie śledczym. Ograniczenia związane z celem tymczasowego aresztowania, określone w Kodeksie karnym wykonawczym, idą jednak znacznie dalej. I tak między innymi: ściśle limitowane są kontakty tymczasowo aresztowanego ze światem zewnętrznym (między innymi: cenzura korespondencji, widzenia pod nadzorem, zakaz korzystania z telefonu i innych technicznych środków komunikowania się); nie może zostać zatrudniony bez zgody organu, do którego dyspozycji pozostaje, mogą zostać mu ograniczone możliwości korzystania z posług religijnych. W tym zakresie, sytuacja tymczasowo aresztowanego jest gorsza niż skazanego na karę pozbawienia wolności. Długotrwałe stosowanie tymczasowego aresztowania może powodować niemożność ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie (gdy okres aresztowania będzie zbliżony do orzeczonej kary pozbawienia wolności). Należy zatem postawić pytanie, czy wobec tak głębokiej ingerencji w prawo do wolności osobistej, jakim jest tymczasowe aresztowanie, można jeszcze mówić o naruszeniu „istoty prawa”. Wydaje się, iż ostatnim elementem, który może być uznany za immanentną cechę prawa do wolności, a której naruszenie może być traktowane jako ingerencja w „istotę prawa”, jest oznaczenie terminu trwania środka zapobiegawczego skutkującego pozbawieniem wolności. Osoba tymczasowo aresztowana to osoba - co należy jeszcze raz podkreślić - wobec której obowiązuje zasada domniemania niewinności. Wynik postępowania karnego nigdy nie jest do końca przesądzony. Tymczasowo aresztowany ma zatem prawo znać granice czasowe, w jakich winna zawierać się ingerencja państwa w jego prawo do wolności osobistej.

Kwestionowane uregulowanie nie spełnia tego warunku. W sytuacji bowiem występowania przesłanek, o których mowa w art. 263 § 4 k.p.k., przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania może nastąpić na dalszy czas oznaczony, którego górny limit nie jest wskazany w tym przepisie, nie wynika także z innych przepisów procedury karnej. Należy podkreślić, iż przedłużenie okresu stosowania aresztu może nastąpić wielokrotnie, w tym także na podstawie tej samej, utrzymującej się przesłanki (podobnie: A. Bodnar, *Granice tymczasowego aresztu*, op. cit.).

W tym stanie rzeczy uznać należy, iż zaskarżony przepis narusza także wzorce wskazane w art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji RP w związku z art. 41 ust. 1 Konstytucji - albowiem nie określając maksymalnego okresu stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania ponad granice wskazane w art. 263 § 2 oraz 263 § 3 k.p.k., stanowi ingerencję naruszającą istotę prawa do wolności osobistej.

/-/ Janusz Kochanowski